

Kapitalizmo įvairovės prieiga: diskurso vaidmuo aiškinant koordinavimo procesą

MARIUS KALANTA

Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka. *Koordinavimas kapitalizmo įvairovės prieigoje leidžia apibrėžti būdus, kuriais ekonominiai veikėjai palaiko santykius politinės ekonomikos sferose. Šie būdai yra svarbiausias kapitalizmo tipų skiriamasis bruožas. Straipsnyje siekiama atsakyti į klausimą, nuo ko priklauso tai, kad politinėje ekonomikoje vyrauja tam tikras koordinavimo būdas, kuriuo pasiekama tam tikra koordinavimo pusiausvyra. Kapitalizmo įvairovės prieiga siūlo du atsakymus. Visų pirma koordinavimas priklauso nuo atitinkamą koordinavimo būdą palaikančių institucijų egzistavimo. Antra, be institucijų, reikalingos ir specifinės veikėjų savybės, vadinamos bendru žinojimu. Šios savybės įgalina veikėjus prognozuoti tarpusavio elgesį ir projektuoti lūkesčius laukiamos koordinavimo baigties atžvilgiu. Koordinavimą palaikančias institucijas gali sukurti politinė lyderystė, o bendrą žinojimą gali formuoti hegemoninis įtvirtinimas. Šiame straipsnyje koordinavimas laikomas reikšmės kūrimo ir keitimosi ja procesu. Naudojantis diskurso priemonėmis, kurios grindžiamos Paulo Ricoeuro diskurso teorija ir Romano Jacobsono diskurso modeliu, ir nagrinėjant koordinavimo būdus išskiriami reikšmės formavimuisi esminiai veiksniai. Jie žymi ir bendrą žinojimą, būtiną konkrečiam koordinavimo būdai. Šis bendras žinojimas yra susijęs su rinkos kodo pripažįstamumu ir jo naudojimo įgūdžiais. Strateginio koordinavimo procese svarbus ir veikėjų pasitikėjimas vienas kitu, jų anketesnių sąveikų patirtis. Abiem atvejais bendras žinojimas, kaip rinkos kodas ir kaip bendras kontekstas, yra veiksnys, kurį galima įtvirtinti kaip hegemoninį.*

Raktažodžiai: *kapitalizmo įvairovės prieiga, rinkos koordinavimas, strateginis koordinavimas, diskursas.*

Keywords: *varieties of capitalism, market coordination, strategic coordination, discourse.*

Įvadas

Kapitalizmo įvairovės (KĮ) prieiga jau daug metų leidžia produktyviai spręsti kapitalistinės politinės ekonomikos analizės uždavinius. Susidurdama su nuolatiniu jos ribų tikrinimu ir reaguodama į intensyvią kritiką, KĮ prieiga evoliucionavo į kompleksiška, lankstų ir vis dar galimą tobulinti teorinį modelį, kuriuo įmanoma pagrįsti tiek ilgalaikę politinių ekonomikų divergenciją globalioje ekonomikoje, tiek analizuoti atskirų šalių politinių ekonomikų

institucinės sąrangos ypatumus. Tačiau aiškinant KĮ prieigą neišvengiama problemų, kurių tam tikra dalis gali būti apibendrinama tokia teze: efektyvios politinės ekonomikos yra *ne sukuriamos*, bet *atrandamos* (pvz., Streeck 2004). Tai reiškia, kad KĮ prieiga leidžia sėkmingai apibrėžti egzistuojančių politinių ekonomikų funkcionavimą ir skirtumus, tačiau jos konceptualusis aparatas nepajėgus įvertinti visų veiksnių, darančių įtaką politinės ekonomikos veikėjų pasirinkimams, būsimiems bendros veiklos rezultatams bei institucinės kaitos ir tarpinstitucinės sąveikos kryptims, kurios žymi tolesnę visos politinės ekonomikos raidą. Todėl straipsnyje keliami šie platus probleminiai klausimai: kaip yra įmanoma tikslinėmis visuomenės pastangomis sukurti efektyvią politinę ekonomiką, pasižyminčią pagrindiniais idealiųjų kapitalizmo tipų bruožais – grynuoju koordinavimo būdu, institucijų papildomumu ir lyginamuoju institucijų pranašumu globalioje ekonomikoje? Ar šalies, nepriskiriamos idealiajam kapitalizmo tipui, politinė ekonomika gali priartėti prie idealiojo tipo arba, kokioms sąlygoms susidarius, ji gali tai padaryti? Šių plačių probleminių klausimų kontekste keliamas ir konkretus klausimas: nuo ko priklauso, kad politinėje ekonomikoje įsivyras tam tikras koordinavimo būdas, kuriuo bus pasiekta koordinavimo pusiausvyra? Straipsnyje siekiama parodyti, kad pagrindinių KĮ prieigos sąvokų – „koordinavimo“ ir „institucijų“ – analizė gali būti produktyviai papildyta diskurso analizės metodologinėmis priemonėmis. Taip jungiant analizės priemones bus galima pažvelgti į koordinavimą ne tik kaip į veikėjų santykių palaikymą, bet ir kaip į reikšmės kūrimo procesą, kurio ypatybės padeda geriau pažinti patį koordinavimo procesą ir jo ryšį su institucijomis.

Straipsnyje siekiama aktualizuoti KĮ prieigos taikymo galimybes ir naudą Lietuvos socialiniams mokslams. Lietuvos kapitalizmo ir pokomunistinės transformacijos studijų kontekste KĮ prieiga dar nepakankamai įvertinta ir kaip analizės įrankis nėra plačiai naudojama. Didžiausią indėlį čia yra įnešęs Zenonas Norkus (2008a, 2008b, 2012), išsamiai pristatęs KĮ prieigos teorinį modelį, svarbiausias jo prielaidas, taikymo ribas ir pagrindinę kritiką. Pasitelkdamas šią prieigą, Z. Norkus atliko Lietuvos kapitalizmo tipo analizę, susiejo ją su platesne Lietuvos pokomunistinės transformacijos eiga ir pateikė Lietuvos politinės ekonomikos lyginamąją analizę Rytų ir Vidurio Europos kontekste. Kiti straipsnio autoriui žinomi KĮ prieigos taikymo Lietuvoje atvejai apima atskirų visuomenės sferų – gebėjimų formavimo sistemos (Martinaitis 2010) ir sveikatos apsaugos sistemos (Gudžinskas 2012) – pokomunistinės transformacijos rezultatų lyginamąją analizę ir 2008 metais Lietuvoje vykdytos vidinės devalvacijos, kaip specifinės baltiškos kapitalizmo atmainos, analizę (Kuokštis 2011).

Straipsnyje daugiau dėmesio skiriama koordinavimo analizei, šį pasirinkimą motyvuojant tuo, kad koordinavimo būdas yra pagrindinis kapitalizmo tipų skiriamasis bruožas. Atlikta analizė nėra lyginamoji, todėl pabrėžiamas teorinis koordinavimo būdų, jais pasiekiamų pusiausvyrų ir institucijų ryšys, o ne konkrečios politinės ekonomikos institucijų konfigūracija.

Straipsnį sudaro įvadas, du skyriai ir išvados. Pirmajame skyriuje pristatomas KĮ prieigos teorinis modelis ir nagrinėjamas koordinavimo, institucijų ir jų tarpusavio ryšys. Antrajame skyriuje pateikiama diskurso samprata ir, naudojantis diskurso teorinėmis priemonėmis, gilinamasi į koordinavimo procesą.

Kapitalizmo įvairovės prieiga ir koordinavimo aiškinimas

KĮ prieigos pristatymas

Toliau trumpai pateikiami pagrindiniai Peterio Hallo ir Davido Soskice'o (2010 (2001)) suformuluotos KĮ prieigos teiginiai ir diskusija apie svarbiausius sąvokas.

KĮ prieiga remiasi keliomis pagrindinėmis prielaidomis. Pirmoji yra susijusi su firmos, kaip pagrindinio ekonomikos veikėjo, apibrėžimu ir jos vaidmeniui formuojant ekonomikos veikmę. KĮ prieiga yra į veikėją nukreiptas (angl. *actor-centered*) požiūris, kai teigiama, kad ekonomika yra erdvė, apgyvendinta daugybės veikėjų, kurių kiekvienas siekia įgyvendinti savo interesus racionalių strateginės sąveikos su kitais būdu. Nors tokie veikėjai gali būti individai, firmos, gamintojų grupės ir vyriausybės, tačiau būtent firmos pačios pirmosios privalo prisitaikyti prie technologinių pokyčių ar tarptautinės konkurencijos, ir šios jų pastangos jungiasi į bendrą ekonomikos veikimą. Dėl to firma yra laikoma svarbiausia ekonomikos veikėja. Firma yra organizacija, apibūdinama kaip stabilus tikslinis darinys, turintis formaliai identifikuojamus narius. Firmas sukuria individai, siekdami kuo labiau padidinti savo turtą ar pajamas (North 2003).

Kita svarbi KĮ prieigos prielaida yra susijusi tuo, kad į firmą žvelgiama iš santykių perspektyvos kaip į veikėją, siekiantį išsiugdyti ir naudoti tam tikras „pagrindines kompetencijas“, kurios suprantamos kaip gebėjimas pelningai kurti, gaminti ir paskirstyti prekes bei paslaugas. Pagrindinė sąlyga įgyti šių kompetencijų yra firmos gebėjimas palaikyti vidinius santykius – su savo darbuotojais, ir išorinius santykius – su daugybe kitų veikėjų, įskaitant firmos tiekėjus, klientus, profesines sąjungas, verslo asociacijas, vyriausybes ir pan. Firma, į ją žvelgiant iš santykių perspektyvos, neturėtų būti suprantama kaip visa organizacija, – ją reikėtų identifikuoti su jos vadovybe kaip tų santykių subjektu, nes būtent vadovybė priima sprendimus (Amable, Palombarini 2009). Vadinasi, prieš užmezgant santykius su išoriniais veikėjais, turi būti išspręsti vidiniai firmos konfliktai ir pasiektas kompromisas. Jei toks sprendimas nepriimamas, firma negali būti apibūdinama kaip individualus veikėjas.

Kadangi firmos gebėjimai priklauso nuo santykių, ji patiria daug koordinavimo problemų, o jos veiklos sėkmė remiasi šių problemų sprendimo

efektyvumu. P. Hallas ir D. Soskice'as išskiria penkias politinės ekonomikos sferas (toliau tekste jos apibendrintai vadinamos politinės ekonomikos sferomis), kuriose firmos gebėjimas spręsti koordinavimo problemas yra svarbus siekiant įgyti pagrindinių kompetencijų. Tai (1) gamybos santykiai, kuriuose pagrindinės koordinavimo problemos apima derybas dėl darbo užmokesčio ir darbo sąlygų su darbuotojais, jiems atstovaujančiomis organizacijomis ir kitais darbdaviais; (2) profesinis ugdymas ir švietimas, kai koordinavimo problemos apima darbo jėgos, turinčios tinkamų įgūdžių, užsitikinimą (firmos pozicija), ir ugdomus įgūdžius (darbuotojų pozicija); (3) korporatyvusis valdymas, kai pagrindinė koordinavimo problema apima firmų gebėjimą užsitikinti finansavimą ir investuotojų užtikrinumą dėl investicijų atsiperkamumo; (4) firmų santykiai, kai koordinavimo problemos apima firmos santykius su kitomis firmomis, nuo kurių priklauso žaliavų tiekimas, produktų paklausa ir galimybės prieiti prie naujausių technologijų; (5) santykiai su darbuotojais, kai pagrindinės koordinavimo problemos yra susijusios su firmos užsitikinimu, kad darbuotojai turės tinkamų kompetencijų ir bendradarbiaus siekdami firmos tikslų.

Pagal tai, kokiais dažniausiais būdais firmos palaiko santykius su kitais veikėjais ir sprendžia koordinavimo problemas šiose penkiose sferose, P. Hallas ir D. Soskice'as išskiria du skirtinguose spektro poliuose lokalizuojamus idealiuosius kapitalizmo tipus: „liberaliąją rinkos ekonomiką“ (LRE) ir „koordinuotąją rinkos ekonomiką“ (KRE). LRE firmos savo veiklą visų pirma koordinuoja pagal konkurencinę rinkos tvarką: rinkos santykiai apibūdinami keičiantis prekėmis ir paslaugomis konkurencijos ir formalinių kontraktų sąlygomis. Pagal tai, kokius kainų signalus generuoja tokios rinkos, veikėjai derina savo polinkį tiekti ar priimti prekes bei paslaugas, o rinkos institucijos daugeliu atžvilgių parūpina labai veiksmingų priemonių šioms veikėjų pastangoms koordinuoti. O KRE firmų pastangų koordinavimas kur kas mažiau priklauso nuo rinkos santykių. Šie ne rinkos koordinavimo būdai bendrąja prasme apima plačius santykius grįstus arba atvirus (angl. *incomplete*) kontraktus, tinklinę stebėseną, besiremiančią keitimusi privačia informacija tinkle, labiau pasitikima kooperaciniais santykiais kaip priešingybe konkurenciniams. Jei LRE firmos rezultatų pusiausvyra apibrėžiama per pasiūlos ir paklausos sąlygas konkurencingoje rinkoje, tai KRE pusiausvyra kur kas dažniau yra kitokio pobūdžio strateginės veikėjų sąveikos rezultatas. P. Hallas ir D. Soskice'as pažymi, kad šis koordinavimo būdų poliariškumas nėra absoliutus: rinkos santykiai yra svarbūs visoms kapitalistinėms ekonomikoms, o kai kuriuos ne rinkos koordinavimo būdus naudoja ir LRE firmos.

Peteris Hallas ir Danielis Gingerichas (2009) empiriškai įrodė, kad politinių ekonomikų, kurioms būdingas aukštas strateginio koordinavimo arba rinkos koordinavimo laipsnis, t. y. kurios yra arčiausiai skirtinguose kontinuumo poliuose lokalizuotų idealiųjų kapitalizmo tipų, augimo tempas yra didžiausias. Ir priešingai, politinių ekonomikų, kurioms būdingas mišrus koordinavimo būdas, ekonomikos auga lėčiau.

Idealiųjų kapitalizmo tipų atitikmenys empirinėje tikrovėje yra JAV ir Didžioji Britanija, kaip atstovaujančios LRE, bei Vokietija ir Japonija, kaip atstovaujančios KRE (Hall, Soskice 2010 (2001)). Mišriomis rinkos ekonomikos įvardijamos šalys, kurios nesivadovauja vienu koordinavimo būdu, tačiau jų politinės ekonomikos sferose pasitelkiamas įvairių koordinavimo būdų mišinys. Kiti tyrinėtojai, spręsdami konkrečių šalių kapitalizmo tipo klausimus, išskiria papildomus tipus. Pokomunistinę transformaciją patyrusių naujųjų ES narių politinių ekonomikų priklausomybė nuo tarptautinių korporacijų investicijų ir dėl to susiformavęs hierarchinis koordinavimo būdas apibūdinamas kaip „priklausoma rinkos ekonomika“ (Nölke, Vliegenthart 2009). Ryškesnis valstybės vaidmuo Viduržemio jūros šalių politinėse ekonomikose, lemiantis iš dalies hierarchinį koordinavimo būdą, apibūdinamas kaip „valstybės veikiamą rinkos ekonomika“ (Schmidt 2007).

Koordinavimo samprata

Koordinavimas yra esminė KĮ prieigos sąvoka, kurią pasitelkiant konstruojami pagrindiniai teoriniai teiginiai, todėl būtina šiai sąvokai suteikti konkretų turinį. Kaip minėta anksčiau, galutinis firmos tikslas yra pelningai gaminti ir paskirstyti prekes bei paslaugas. Kad tai pasiektų, firma turi išsiugdyti tam tikras pagrindines kompetencijas. Norėdama jų įgyti, firma minėtose politinės ekonomikos sferose turi užmegzti santykius su kitais veikėjais, kurie yra šių kompetencijų šaltinis arba gali suteikti išteklių jų įgyti. Firmos veiksmai šiems santykiams palaikyti yra apibrėžiami kaip koordinavimas. Tad koordinavimu laikomas būdas, kuriuo firma sprendžia darbuotojų samdos klausimus, užsitikrina tinkamus darbuotojų profesinius įgūdžius, skatina darbuotojus bendradarbiauti, užsitikrina savo veiklos finansavimą ir palaiko santykius su kitomis firmomis. Toliau sąvoka „koordinavimas“ bus vartojama šia reikšme.

Koordinavimo imasi veikėjai, kuriuos apibūdina tam tikros motyvacinės elgesio prielaidos. Anot Douglasso C. Northo (2003), ekonominių veikėjų elgesys gali būti laikomas racionaliai maksimizaciniu: jie siekia sau naudą, geba identifikuoti kiekvieną progą pagerinti rezultatus ir ją pasinaudoti. Šiuo atveju racionalaus pasirinkimo teorijos teiginiai, kad veikėjų veiksmai turi paaiškinamas priežastis, kad veikėjai gali numatyti savo veiksmų padarinius, kad jie turi stabilius prioritetus ir dažnai patenka į panašias situacijas, kuriose turi pasirinkti, yra naudingas paaiškinimas (Boudon 2003). Tačiau, pasak D. C. Northo, veikėjai gali ne tik remtis racionalia savo elgesio motyvacija, bet altruistiškai apriboti savo elgesį ir tokiu būdu radikaliai keisti savo pasirinkimus. Be to, ideologijos, kurios apibūdinamos kaip subjektyvūs aplinkos modeliai, taip pat atlieka svarbų vaidmenį veikėjams pasirenkant. Veikėjai renkasi vadovaudamiesi kompleksiška ir fragmentiška informacija ir turi ribotų pajėgumų ją apdoroti, o informacijos grįžtamasis ryšys dažnai yra silpnas. Į šias veikėjų charakteristikas būtina atsižvelgti analizuojant jų elgesį strateginėse sąveikos situacijose.

Kadangi ekonomikos procesuose dalyvauja daugybė socialinių veikėjų ir tai yra žinoma firmai, pastarosios santykių su kitais veikėjais koordinavimas turi būti suprantamas ir analizuojamas kaip strateginė sąveika (Hall, Soskice 2010 (2001); Norkus 2008a). Strateginės sąveikos atveju firma, siekdama numatyti savo veiksmų padarinius, privalo prognozuoti kito sąveikautojo elgesį, nes žino, kad šis darys tą patį, ir pasirinkti, kokiais sprendimais apie sąveikos logiką ši sąveika bus grindžiama. Išskiriamos dvi strateginės sąveikos sprendimų rūšys – parametriniai ir strateginiai (Norkus 2005; Hollis 2000; Norkus 2008a).

Parametriniai sprendimai yra tokie, kuriuos sąveikos veikėjai priima vadovaudamiesi nuo jų pačių nepriklausančiais ir jų nepaveikiamais parametrais. Šiuos parametrus generuoja pati sąveikos aplinka. Juos galima laikyti objektyviais konkrečiau sąveikos veikėjo atžvilgiu, o sąveikos baigmė priklauso nuo to, kokių tikslumu veikėjai gali įvertinti sąveikos parametrus, numatyti jų kaitą ir jais vadovautis.

Strateginiais sprendimais laikomi tokie, kurie priimami atsivėlgiant į kitų veikėjų priimamus ar tikėtinus sprendimus. Veikėjo sprendimai priklauso nuo kitų veikėjų sprendimų, o šių sprendimai priklauso nuo paties veikėjo sprendimų. Veikėjai gali daryti įtaką vienas kito sprendimams ir bendram sąveikos rezultatui, pasirinkdami atitinkamas elgesio strategijas kaip atsaką į tikėtinas kito ar kitų veikėjų strategijas.

Sąveiką su strateginiais sprendimais ir galimą jos baigtį analizuoja lošimų teorija. Kiekviena sąveika su strateginiais sprendimais (lošimas) turi keletą baigčių, kurios priklauso nuo to, kokiai baigčiai pirmenybę teikia sąveikos dalyviai ir kokią strategiją pasirenka vienas veikėjas kaip atsaką į kito veikėjo tikėtiną strategiją. Koordinavimo KĮ prieigoje analizei svarbūs du lošimų teorijos lošimai – „kalinio dilema“ ir „lyčių kova“ (Hall, Soskice 2010 (2001)). „Kalinio dilema“ analizuoja sąveikas, kai veikėjų „interesai iš dalies yra bendri, bet ne tapatūs“ (Hollis 2000, 151), t. y. dalies baigmių atveju interesai yra bendri, o dalies – menkai sutampa. Šiame lošime egzistuoja strategija, kurią pasirinkus veikėjo išlošis yra didžiausias, tačiau jei tame pačiame lošime tokią pačią strategiją pasirinktų ir kitas veikėjas, tuomet rezultatas netenkintų nė vieno iš jų. Taip pat egzistuoja strategija, kurią pasirinkus abiem veikėjams būtų pasiekta baigmė, tenkinanti abiejų bendrus interesus, tačiau kiekvieno atskiro veikėjo išlošio vertė būtų mažesnė, nei pritaikius didžiausią išlošį užtikrinančią strategiją. Tokia baigmė yra įvardijama kaip „socialiai produktyvi pusiausvyra“ (North 2003). „Lyčių kovos“ lošimas analizuoja strategines sąveikas, kuriose taip pat egzistuoja bendri veikėjų interesai, ir jiems veikėjai teikia didesnę pirmenybę nei savo asmeniniams interesams, tačiau išlošio neįmanoma paskirstyti po lygiai, t. y. bendradarbiavimą veikėjai vertina labiau nei nebendradarbiavimą, tačiau bendradarbiavimas neužtikrina veikėjams vienodo išlošio.

KĮ prieigoje sąveika su parametriniais sprendimais, kuri toliau bus vadinama „rinkos koordinavimu“, atitinka LRE būdingą koordinavimą rinkos teikiamomis priemonėmis, o sąveika su strateginiais sprendimais, kuri toliau vadinama „strateginiu koordinavimu“ – KRE būdingą koordinavimą ne rinkos

priemonėmis. Pirmuoju atveju sąveikos parametrai yra tobulai konkurencingos rinkos generuojami kainų signalai, kuriems atskirai negali daryti įtakos nė vienas sąveikos veikėjas. Vadovaudamiesi šiais kainų signalais, sąveikos veikėjai (firma ir kiti veikėjai) prognozuoja vienas kito veiksmus, pasirenka strategijas, vertina tikėtiną koordinavimo rezultatą. Tokiai sąveikai būdinga viena socialiai produktyvi pusiausvyra, kurią ir žymi vadovavimasis rinkos generuojamais kainų signalais. Taip pat egzistuoja aplinkybės, kurioms susidarius veikėjai negali vadovautis kainų signalais arba jų nežino (tai lemia kompleksiška ir fragmentiška informacija bei ribotas jos apdorojimo pajėgumas), dėl to gali būti pasiekiamos socialiai neproduktyvios pusiausvyros arba pusiausvyra nepasiekžiama visai. Strateginio koordinavimo atveju sąveika negeneruoja visiems veikėjams bendrų parametrų, tad jie turi vadovautis pasirinktomis strategijomis, kurios apibrėžia ne tik pačios firmos siekiamą koordinavimo rezultatą ir numato veiksmus jam pasiekti, bet ir įvertina kitų sąveikos veikėjų tikėtinas analogiškas strategijas. Taip sąveikaujant gali susidaryti kelios socialiai produktyvios pusiausvyros.

Svarbūs klausimai, į kuriuos negali atsakyti koordinavimo analizė, yra susiję su tuo, kaip firmos ir kiti koordinuojantys veikėjai pasirenka koordinavimo būdą (rinkos ar strateginį) grįšti konkretų koordinavimo aktą ir kaip numato, kad kiti dalyviai taikys analogišką koordinavimo būdą; dėl kokių priežasčių kartotiniuose koordinavimo veiksmuose dalyviai renkasi tą patį koordinavimo būdą net, pavyzdžiui, esant nepusiausvyriems rezultatams ir kas neleidžia to būdo nuolat keisti. Atsakymai į šiuos klausimus svarbūs todėl, kad konkretų idealųjį kapitalizmo tipą, pasižymintį ilgalaikiu stabilumu, apibrėžia koordinavimo būdas, kuris identifikuojamas kaip būdingiausias, tad turėtų egzistuoti mechanizmai, užtikrinantys nuoseklų ir tęstinį jo naudojimą. Šiuo atveju išskyla institucijų svarba, kuri aptariama tolesniame skyrelyje.

Institucijų svarba

Koordinavimo būdas, kurį firmos pasitelkia santykiams su kitais veikėjais koordinuoti politinės ekonomikos sferose, ir jo nuoseklus, tęstinis taikymas yra glaudžiai susiję su politinės ekonomikos institucine aplinka, kurioje veikia firmos ir kiti veikėjai (Hall, Soskice 2010 (2001); Hall, Thelen 2009). P. Hallas ir D. Soskice'as (2010 (2001), 9) institucijas apibrėžė kaip formalių ar neformalių taisyklių rinkinį, kuriuo veikėjai vadovaujasi dėl normatyvinių, kognityvinių ar materialių priežasčių. P. Hallas ir Kathleen Thelen (2009, 9) institucijas conceptualizavo kaip reguliarizuotų veiklų rinkinius, kurie turi taisyklėms būdingų bruožų (veikėjai tikisi, jog jų bus laikomasi) ir kurie tam tikrais, bet ne visais atvejais yra lydimi formalių sankcijų. Jos apima tiek reguliavimą, grindžiamą įstatymais ir organizacinėmis procedūromis, tiek labiau neformalias konvencijų pobūdžio veiklas. Institucija, kurioje sankcija yra aiški taisyklės dalis, yra formali institucija, o institucija be formalios sankcijos yra laikoma neformalia institucija (socialine konvencija) (Amable, Palombarini 2009).

Pirmame apibrėžime institucijos nusakomos labiau kaip taisyklės, kurias pažeidus gresia sankcijos, o antrajame institucijos išskiriamos kaip formaliai ar neformaliai priimtinos veiklos ir veiklos būdai. Nors abu aspektai yra glaudžiai susiję, tačiau toks skyrimas svarbus dėl dviejų priežasčių. Pirmą, tai leidžia konceptualizuoti politinę ekonomiką kaip erdvę, apgyvendintą savo interesų siekiančių verslių veikėjų, kuriuos apriboja egzistuojančios institucijos, nustatančios taisykles ir sankcijas, ir kurie ieško būdų pasitelkti institucijas kaip galimybes teikiančias paskatas tam tikrai veiklai, galinčias padėti jiems pasiekti savus tikslus (Hall, Thelen 2009). Antra, toks taisyklių, draudžiančių tam tikras veiklas, ir veiklų, kurios yra pasirenkamos iš nedraudžiamų, skyrimas leidžia išplėsti institucinės kaitos analizę, institucinės kaitos procese numatant reikšmingesnę valstybės, kaip legitimios galios nustatyti taisykles, vaidmenį (Amable, Palombarini 2009).

Kį prieigoje iš visų visuomenės institucijų svarbiausios yra tos politinės ekonomikos institucijos, kurios teikia paramą vystyti firmų arba firmų ir kitų veikėjų santykiams, t. y. palaiko rinkos arba strateginį koordinavimą (Hall, Soskice 2010 (2001)). Taigi pagrindinės LRE institucijos yra rinkos, kurios palaiko tam tikros rūšies santykius, išsiskiriančius neutraliais ryšiais (angl. *arms-length relations*) ir aukštu konkurencijos lygiu. Joms būdingos formalūs kontraktus palaikančios ir baigtinius kontraktus skatinančios teisinės sistemos. Svarbiausios KRE institucijos yra ne tik rinkos, bet ir institucijos, kurios firmoms leidžia imtis strateginio koordinavimo pagal pusiausvyros strategijas, siūlančias didžiausią grąžą visiems sąveikos dalyviams. Apskritai tai – institucijos, kurios sumažina veikėjų netikrumą dėl vieni kitų veiksmų ir leidžia prisimti patikimus įsipareigojimus: užtikrina keitimąsi informacija, įgalina dalyvių elgesio stebėseną, numato ir įvykdo sankcijas už nukrypimą nuo bendradarbiavimo. Empirinėje tikrovėje tokias institucijas atitinka KRE būdingos stiprios verslo ar darbdavių asociacijos, stiprios profesinės sąjungos, platūs kryžminės nuosavybės tinklai ir sistemos, skirtos užtikrinti informacijos sklaidai ir bendradarbiavimui. Jeigu tokios institucijos egzistuoja, firmos įgyja galimybę savo veiklą koordinuoti pagal tokias strategijas, kurių taikyti joms neleistų atskiri rinkos santykiai.

Atsakymą į anksčiau keltą klausimą apie tai, nuo ko priklauso firmų pasirenkamas santykių su kitais veikėjais koordinavimo būdas ir kas užtikrina jo nuoseklų, tęstinį taikymą kartotiniuose koordinavimo aktuose, institucijų samprata leidžia tik numanyti. Konkrečioje ekonomikoje institucijos duoda taisyklių ir veiklų rinkinį, kuris palaiko ir skatina tam tikrą koordinavimo būdą, suteikdamas jam teisinius ir organizacinius apribojimus bei paskatas. Institucijų dėka firmos sužino, koks koordinavimo būdas naudotinas ir kokio tipo sprendimai strateginėje sąveikoje yra remiami. Tačiau šiam atsakymui trūksta specifiškumo apie tai, kokius konkrečius koordinavimo būdo aspektus ir kaip suformuoja bei palaiko institucijos. Taip pat kyla naujų klausimų, susijusių su institucijų ir jų palaikomo koordinavimo būdo ryšio stiprumu ir būtinumu. Ar institucijų palaikomas koordinavimo būdas yra privalomas firmai ir kitiems

koordinavimo dalyviams, t. y. ar institucijos veikia deterministiškai? Ar visais atvejais tam, kad firma ir kiti sąveikos dalyviai koordinuotų socialiai produktyvią pusiausvyrą, užtenka vien institucijų, ar vis dėlto institucijos yra būtina, tačiau nepakankama sąlyga?

Koordinavimo ir institucijų ryšys

Kapitalizmo įvairovės prieigoje „koordinavimas“ ir „institucija“ yra kertinės sąvokos, kurias pasitelkiant konstruojamas teorinis karkasas. Todėl labai svarbu apibrėžti šių dviejų sąvokų tarpusavio ryšį. P. Hallas ir D. Soskice'as (2010 (2001)) teigė, kad bet kokios šalies ekonomikoje firmos judės tokio koordinavimo būdo link, kuriam teikiama institucinė parama. T. y. jei šalyje egzistuoja institucijų grupė, palaikanti tam tikrą koordinavimo būdą – strateginį arba rinkos, tikėtina, kad santykiams su kitais veikėjais palaikyti firmos rinksis būtent jį. Tačiau jei kalbama vien apie formalias institucijas, pripažįstama, kad, anot P. Hallo ir K. Thelen (2009), atitinkamo koordinavimo būdo naudojimas ir pusiausvyros pasiekimas koordinavimo kontekstuose nėra lengvai užtikrinamas ir retai automatiškai kyla vien iš formalių institucijų grupės. Taigi formalios institucijos yra išankstinė sąlyga siekti atitinkamos pusiausvyros koordinavimo kontekste, bet tai pusiausvyrai užtikrinti vien formalių institucijų nepakanka (Hall, Soskice 2010 (2001)).

Svarbūs yra du susiję aspektai, leidžiantys paaiškinti tokį formalių institucijų nepakankamumą. Pirma, politinė ekonomika yra pilna institucijų, kurių dauguma yra glaudžiai susijusios. Kai kurios iš jų gali tapti (bent jau kai kuriais atvejais) funkciniais kitų institucijų pakaitalais. Tad strategiją, kurią pasitelkia firma ar kiti veikėjai, sąlygoja ne viena, bet daug institucijų, dažnai priklausančių skirtingoms politinės ekonomikos sferoms (Hall, Thelen 2009). Firma yra aktyvi institucinės aplinkos veikėja, ir institucijos jai yra lyg paskatos įgyvendinti pasirinktas strategijas. Todėl tas pačias institucijas veikėjai gali pasitelkti įvairiais būdais ir deriniais įvairiems tikslams. Antra, firma ir kiti veikėjai koordinavimo kontekstuose renkasi ne iš vienos, bet iš daugelio galimų strategijų – tokių, kurias pasirinkti įgalina institucijos, skirstančios strateginę erdvę į socialiai priimtinas ir socialiai smerktinas strategijas (Amable, Palombarini 2009). Todėl koordinavimas, analizuojant jį kaip lošimą su daugeliu žaidėjų ir kartotinė lošimų seka, gali įgyti daug pusiausvyrų, ir kiekviena iš jų gali būti pasirinkta (Hall, Soskice 2010 (2001)). Pusiausvyros generuoja skirtingus koordinavimo veikėjų veiklos rezultatus, tačiau tik nedaug jų yra socialiai produktyvios, t. y. generuoja aukščiausią bendrą politinės ekonomikos rezultatą.

Taigi formali institucinė tvarka remia koordinavimą, tačiau neužtikrina nei konkretaus koordinavimo būdo pasirinkimo, nei socialiai produktyvių pusiausvyros rezultatų atlikus konkrečius koordinavimo veiksmus. Formali institucinė tvarka skatina naudoti tam tikrą koordinavimo būdą, tačiau neveikia deterministiškai. Siekiant išsamiau paaiškinti, kas sąlygoja atitinkamo koordinavimo būdo naudojimą ir juo pasiekiamas pusiausvyras, išskiriami papildomi

veiksniai, kurie yra dvejopi. Pirmoji veiksmų grupė yra susijusi su neformalios institucijomis. P. Hallo ir D. Soskice'o (2010 (2001)) teigimu, neformalios institucijos nurodo į visiems koordinavimo dalyviams būdingą „bendrą žinojimą“ – neformalias taisykles ir veikėjų supratimą apie tai, ką kiti veikėjai yra linkę daryti ir ką tinka daryti tam tikromis aplinkybėmis. Šis bendras žinojimas dalyviams leidžia pasirinkti vieną, o ne kitą pusiausvyrą, dėl kurios vyksta koordinavimo procesas, nors formalių institucijų grupėje yra įmanomos įvairios pusiausvyros. P. Hallo ir D. Soskice'o nuomone, formuojantis bendram žinojimui reikšmingas yra istorijos ir kultūros vaidmuo. Daugelis veikėjų išmoksta vadovautis neformalių taisyklių rinkiniu iš gerosios patirties, įgytos sąveikaujant su kitais veikėjais. Ši patirtis sukuria bendrus lūkesčius, sudarančius sąlygas efektyviai veikėjų tarpusavio koordinacijai. Bendras supratimas, kylantis iš tokios patirties, tampa tarsi bendra kultūra. Tad kultūra yra bendrų supratimų arba galimų „veikimo strategijų“ rinkinys, sukurtas pagal veikimo tam tikrose aplinkose patirtį.

Antroji veiksmų grupė yra susijusi su politikos sfera. Pasak P. Hallo ir K. Thelen (2009), jei formalus institucijų rinkinys pats savaime neužtikrina tam tikro koordinavimo būdo naudojimo ir socialiai produktyvių pusiausvyros rezultatų, koordinavimas tampa ne institucine, bet politine problema. Tam tikram koordinavimo būdai reikalinga aktyvi tęstinė politinė parama, kuri užtikrintų koordinuojančių institucijų sukūrimą ir tęstinį palaikymą. Politinė parama koordinavimui remiasi dviem šaltiniais – politine lyderyste, kaip legitimos galios šaltiniu, ir hegemonija (Amable, Palombarini 2009).

Politinė lyderystė gali imtis įtvirtinti tam tikrą koordinavimo būdą ir sukurti bei palaikyti jį skatinančią institucijų sąrangą. Pažymėtina, kad sukurtos gali būti tik formalios institucijos, o neformalios institucijos susidaro savaime kaip formalių institucijų modifikacija, papildymas arba išplėtimas, veikėjams veikiant realiose koordinavimo situacijose (North 2003). Anot D. C. Northo, pakeitus formalias institucijas griūna pusiausvyra, kurią sudaro formalių ir neformalių apribojimų bei jų įtvirtinimo būdų visuma, ir dėl to gali atsirasti pastangų kurti naujas neformalias institucijas, kurios efektyviai spręstų iškilusias naujas problemas. Taip pamažu susiklostys nauja neformali pusiausvyra. Tačiau politinės lyderystės parama tam tikram koordinavimo būdai dažnai yra problemiška. Anot Bruno Amable'io ir Stefano Palombarini (2009), formalių institucijų sukūrimas ir palaikymas sudaro sąlygas atsirasti laimėtojams ir pralaimėtojams, tad reikalauja sociopolitinio kompromiso, kuris nėra lengvai pasiekiamas, nes yra susijęs su konkuruojančiais politinių ir ekonominių veikėjų interesais. Galiausiai įsteigtos institucijos jose veikiančių veikėjų nebūtinai bus priimanamos taip, kaip tikimasi, nes tam, kad naujos institucijos veiktų, veikėjai turi prisiderinti prie jų teikiamų paskatų ir apribojimų.

Priešingai nei politinė lyderystė, kuri remiasi prievarta, hegemonija apibūdina dominavimo santykius, grindžiamus konsensu, kai tam tikri pasaulėvaizdžiai, socialinės veiklos ir socialiniai santykiai natūralizuojami kaip sveikas protas (Chouliaraki, Fairclough 2005 (1999); Amable, Palombarini

2009). Hegemonija yra viena iš dominuojančių šiuolaikinės visuomenės galios organizavimo formų, veikianti per plataus spektro pilietinės visuomenės institucijas ir organizacijas (švietimas, profesinės sąjungos, nevyriausybinių organizacijų, smegenų centrai ir pan.) (Fairclough 1998 (1993)) ir siekianti pritarimo tam tikrai socialinei tvarkai. Pritarimas socialinei tvarkai apima kognityvines struktūras, kurių pagrindinis principas yra „automatinis“ socialinių struktūrų įjungimas kaip atrodančių „savai suprantamų“ (Amable, Palombarini 2009). Politinė parama koordinavimui taip pat gali siekti įtvirtinti ir palaikyti tam tikrą koordinavimo būdą per hegemoninį pritarimą, kuris apimtų ne tik tiesioginę idėjinę ir institucinę paramą konkrečiam koordinavimo būdai, bet ir tikslingai ugdomą konkrečiam koordinavimo būdai palankų bendrą žinojimą.

Kitame skyriuje aptariamas koordinavimo būdų „atvirumas“ hegemoniniam įtvirtinimui. Bus siekiama išsiaiškinti, kokios kiekvieno iš jų vidinės savybės gali būti formuojamos kaip bendras žinojimas, reikalingas koordinuoti išorinėmis hegemoninėmis priemonėmis. Remiantis diskurso samprata ir teoriniu diskurso modeliu, koordinavimas bus laikomas reikšmės kūrimo ir keitimosi ja procesu. Tai leis išskirti koordinavimo veiksmus, nulemiančius reikšmės formavimo principus, kuriais pasižymi konkretus koordinavimo būdas, ir atveriančius galimybes tikslingai įtvirtinti koordinavimo būdą ir daryti įtaką juo pasiekiamoms pusiausvyroms.

Diskursas aiškinant koordinavimo procesą

Diskurso samprata ir indėlis į koordinavimo analizę

Iš pradžių reikia atsakyti į klausimą, kuo gali būti naudinga įtraukti diskursą į koordinavimo analizę. Tam būtina trumpai aptarti diskurso sampratą.

Šiame straipsnyje analizuojamam objektui svarbūs du diskurso aspektai – socialinis ir semantinis, kurie atitinkamai bus taikomi pagrindžiant diskurso priemonių naudojimo koordinavimą analizės metu ir analizuojant patį koordinavimo procesą.

Socialinis diskurso aspektas, anot Normano Fairclougho (1998 (1993)), diskursą apibrėžia kaip kalbos naudojimu grindžiamą socialinę veiklą. Diskursas yra svarbi kiekvienos socialinės veiklos – ekonominės, politinės, kultūrinės, ideologinės – dalis. Diskursas gali būti į visas jas įjungtas, tačiau jos visos negali būti redukuotos iki diskurso. Todėl kiekvienoje socialinėje veikloje galima išskirti diskursyvius ir nediskursyvius aspektus. Pavyzdžiui, ekonominėje veikloje diskursas gali būti svarbi dalis tiek tokių nediskursyvių šakų kaip statyba ar pramonė, tiek tokių labai diskursyvių veiklų kaip žiniasklaida ar akcijų birža. N. Faircloughas teigė, kad diskursas yra ne tik kitų socialinių veiklų dalis, bet ir pats savaime yra socialinė veikla, nes jis – viena iš formų, kuria socialiniai

veikėjai sąveikauja vieni su kitais. Diskursas turi trejopą konstitutyvų poveikį. Pirmą, diskursas prisideda prie socialinių identitetų ir subjektų pozicijų konstravimo; antra, diskursas padeda konstruoti socialinius veikėjų santykius; trečia, diskursas prisideda prie žinių ir tikėjimų, suteikiančių reikšmę pasauliui ir jo procesams, kūrimo ir sklaidos. Pavyzdžiui, taip suprantamas diskursas politinėje veikloje kuria, palaiko ir keičia galios santykius ir kolektyvinius esinius (klases, grupes, bendruomenes), tarp kurių tie galios santykiai egzistuoja; o diskursas kaip ideologinė veikla apibrėžia, natūralizuoja, palaiko ir keičia reikšmės suteikimą pasauliui iš įvairių galios pozicijų.

Semantinis diskurso aspektas, anot Paulo Ricoeuro (2000), diskursą nusako kaip kalbėjimo įvykį, kurio metu kalbos¹ ženklų sekos laike įgyja reikšmę. Mažiausias diskurso vienetas yra sakiny. Pastarasis yra sudarytas iš kalbos ženklų, tačiau negali būti iki jų redukuotas. Šį neredukuotumą pagrindžia sintetinė sakinio struktūra, reiškianti, kad sakiny nėra ženklų suma arba didesnis ar sudėtingesnis ženklas, bet visiškai naujas esinys, turintis tik jam būdingų savybių. Šias savybes P. Ricoeuras atskleidžia diskurse išskirdamas dialektiškai susijusias analitines kategorijas. Diskursas visų pirma pasirodo kaip „įvykis“ ir kaip „reikšmė“. Reikšmėje išskiriama diskurso „kalbėtojo implikuojama reikšmė“ – subjektyvioji reikšmės pusė – ir paties diskurso „pasakymo reikšmė“ – objektyvioji reikšmės pusė. Reikšmė taip pat analizuojama per „prasmes“ ir „nuorodos“, t. y. „kas pasakya“ ir „apie ką pasakya“, dialektiką. Šios P. Ricoeuro pateikiamos kategorijos šiek tiek detalizuojamos toliau. Diskurso įvykiškumas reiškia realią jo atliktį, jo įkūnijimą laike, kuris suteikia diskursui realumo ir atskiria nuo kalbos kodo virtualumo. Diskurso reikšmė yra diskurso teiginio turinys, kuris apibrėžiamas kaip dviejų funkcijų – identifikacijos ir predikacijos – sintezė. Identifikacijos funkciją atlieka sakinio, kaip mažiausio diskurso vieneto, veiksnys, kuris visada nurodo kokią nors individualią tapatybę ar kokį nors konkretų objektą. Predikacijos funkciją atlieka sakinio tari-nys, kuris nurodo į universalią individualios tapatybės savybę, t. y. jos pobūdį, esinių klasę, santykių rūšį arba veiksmo tipą. Kalbėtojo implikuojama reikšmė yra tai, ką kalbėtojas nori pasakyti, naudodamas atitinkamas identifikacijos ir predikacijos funkciją atliekančias priemones, o diskurso pasakymo reikšmė yra tokia reikšmė, kurią sukuria pati identifikacijos ir predikacijos funkcijų sintezė pasakyme. Diskursas turi ne tik reikšmę, bet ir nurodo į už diskurso esantį išorinį pasaulį. Nuoroda išreiškia judesį, kuriuo kalba peržengia savo ribas. Diskursas nurodo į pasaulį ir kartu, būdamas autoreferentiškas, nurodo į kalbėtoją. Kalbėtojas diskursą kuria tam, kad juo nurodytų į pasaulį. Tad diskursas funkcionuoja kaip nuolat pirmyn ir atgal – į pasaulį ir į kalbėtoją – veikianti nuoroda.

Remiantis anksčiau pateikta diskurso samprata galima daryti prielaidą, kad KĮ prieigoje tam tikra koordinavimo, apibrėžiamo kaip firmos pastangos

¹ Čia ir toliau sąvoka „kalba“ suprantama kaip virtuali sinchroniška ženklų sistema, kaip kalbinis kodas ir kaip tai, ką Ferdinandas de Saussure'as (1997 (1983)) vadina *langue*. Šiame straipsnyje „kalba“ apima ne tik lingvistinę sistemą, bet ir kitas semiotines sistemas.

užmegzti santykius su kitais veikėjais politinės ekonomikos sferose, dalis yra diskursyvi. Tokią prielaidą įgalina ekonominių veikėjų apibrėžimas ir paties koordinavimo pobūdis. Kaip buvo teigiama praeitame skyrelyje, firma ir kiti politinės ekonomikos veikėjai sprendimus priima vadovaudamiesi subjektyviais aplinkos modeliais ir turi ribotą pajėgumą apdoroti gaunamą informaciją. Jie taip pat disponuoja asimetriška informacija apie galimą kitų veikėjų elgesį. Be to, anot Vivien Schmidt (2010), veikėjai veikia ne tik reaguodami į paskatas, bet ir mąstydami. T. y. jie ne tik gali mąstyti, kalbėti ir veikti, bet ir mąstyti apie savo mintis, reflektuoti savo veiksmus, išsakyti savo intencijas, mąstymo apie savo veiksmus dėka juos koreguoti, išsakyti, ką mano daryti, ir įtikinėjami pakeisti savo galvojimą. Veikėjai, kad imtų koordinuoti, turi apibrėžti ir išreikšti savo interesus, juos vienas kitam pateikti. Jie taip pat turi susitarti dėl bendrų principų, pagal kuriuos vertins vieni kitų interesus, aptarti, kokiomis taisyklėmis vadovaujantis šie interesai bus tarpusavyje derinami ir kokia tvarka tenkinami. Jei pasiekama socialiai produktyvi koordinavimo pusiausvyra, vadinasi, ji žymi tokį diskurso įvykį, kuriame susiformavo bendra, visus veikėjus tenkinanti reikšmė. Ir priešingai, socialiai neproduktyvios pusiausvyros gali būti suprantamos kaip diskurso įvykis, kuriame reikšmė yra primetama vienu veikėju kitiems arba diskursas apskritai neįgyja jokios bendros reikšmės.

Taigi koordinavimo proceso dalis yra veiklos, kurių tikslas – kurti reikšmę, ją keistis, ją interpretuoti ir formuoti bendrą reikšmę. Tokios veiklos yra apibrėžiamos kaip diskursyvios ir leidžia teigti, kad diskursas yra svarbi koordinavimo dalis; jos įgalina tam tikrus koordinavimo aspektus analizuoti kaip diskursą. Toliau šie koordinavimo aspektai bus įvardijami pasitelkiant sąvoką „diskursyvus koordinavimas“.

Teorinis diskurso modelis

Anksčiau pateiktos diskurso sampratos nepakanka diskursyvaus koordinavimo analizei. Reikalingas teorinis diskurso modelis, kuris jungtų socialinius ir semantinius diskurso aspektus, įgalintų apimti ir nagrinėti platų veiksmių ir sąlygų, susijusių su socialiai konstruojama diskurso reikšme, spektrą. Taip pat jis turėtų įgalinti analizuoti tokį realų diskurso įvykį, koks yra diskursyvus koordinavimas. Šiai analizei pasitelkiamas Romano Jacobsono kalbos funkcijų modelis (Jacobson 1960, 1990). Jis buvo sukurtas siekiant atsiliiepti į lingvistinės analizės poreikius, tačiau vėliau pritaikytas komunikacinių įvykių analizei (Hébert 2011) ir naudojamas kaip visuminis diskurso modelis, leidžiantis analizuoti įvairiausių diskurso įvykius (Ricoeur 2000). Dėl savo kompleksškumo ir laiko bei erdvės parametrų įtraukimo šis modelis taikytinas ir tiriant tokius sudėtingus socialinius reiškinius kaip koordinavimas.

R. Jacobsono modelyje diskursą sudaro šeši veiksniai: (1) adresantas (kalbėtojas) – veikėjas, kuris inicijuoja, pradeda kurti diskursą; (2) adresatas (klaustytojas) – veikėjas, kuriam diskursas yra skirtas arba kuris mano, jog šis jam skirtas; (3) pranešimas (pasakymas, teiginys) – reikšmės potencialą turinti

verbalinė ar grafinė ženklų seka; (4) kontekstas – adresanto ir adresato socialinė aplinka bei jų ryšys su ja; (5) kontaktas – fizinis kanalas, kuriuo sklinda pranešimas, ir psichologiniai adresanto ir adresato ryšiai; (6) kodas – naudojama ženklų sistema, jų jungimo į sekas taisyklės ir socialiai ar individualiai nulemtos jos naudojimo ypatybės. R. Jacobsono modelis suponuoja, kad pranešimas yra svarbiausias reikšmės potencialą turintis veiksnys, tačiau pati reikšmė priklauso nuo kitų diskurso veiksnių. Tad diskursas įgyja reikšmę, pranešimui sąveikaujant su kitais penkiais veiksniais. Tose sąveikose formuojasi įvairūs reikšmės aspektai, kurie vadinami „diskurso funkcijomis“. Šios funkcijos yra tokios:

1) Pranešimas, sąveikaudamas su adresantu, sukuria *emocinę* diskurso funkciją, kuri žymi tai, ką adresantas diskursu siekia išreikšti. Pasak P. Ricoeuro, tai yra kalbėtojo reikšmės intencija, subjektyvioji reikšmės pusė.

2) Pranešimas, sąveikaudamas su adresatu, sukuria *konotacinę* diskurso funkciją, kuri žymi tai, kokį poveikį diskursas turi daryti adresatui ir kokį veiksmą jis turėtų atlikti.

3) Pranešimas, sąveikaudamas su kontekstu, sukuria *nurodomąją* (denotacinę, reprezentacinę, kognityvinę) diskurso funkciją, kuri žymi diskurso sąsają su už diskurso egzistuojančia tikrove.

4) Pranešimas, sąveikaudamas su kontaktu, sukuria *fatinę* (santykių) diskurso funkciją, kuri žymi diskurso gebėjimą užmegzti, palaikyti ar, priešingai, nutraukti adresanto ir adresato tarpusavio sąveiką.

5) Pranešimas, sąveikaudamas su kodu, sukuria *metalingvistinę* (metasemiotinę) diskurso funkciją, kuri žymi diskursui sukurti naudojamo kodo atpažįstamumą pačiame pranešime.²

Konkrečiame diskurse gali pasireikšti ir dominuoti viena funkcija. Taip pat gali pasireikšti kelios funkcijos arba netgi visos. Pastaraisiais dviem atvejais funkcijos yra susijusios hierarchiškai, ir diskurse galima atsekti labiau ir mažiau dominuojančias funkcijas.

P. Ricoeuras (2000) pasitelkia R. Jacobsono diskurso modelį analizuodamas diskurso charakteristikas, kurias šis įgyja, kai diskurso veiksniai – adresantas ir adresatas – yra tame pačiame laiko ir erdvės taške ir kai yra nutolę laike ir erdvėje. Pirmuoju atveju visi šeši diskurso veiksniai į diskursą įtraukiami iš karto ir tuo pačiu metu: adresantas ir adresatas yra „čia ir dabar“; adresantas sukuria pranešimą kaip diskursą, kuris iš karto pasiekia adresatą ir atlieka konotacinę funkciją; diskurso kontekstas yra jų bendros situacijos dalis ir nurodo į abiem veikėjams bendrą už diskurso esančią tikrovę; susitarimas dėl kodo pasiekiamas pačiame diskurso įvykyje; pats diskursas turi aiškia pradžią ir pabaigą. Tokiame diskurso įvykyje adresanto subjektyvi reikšmės intencija, diskurso objektyvi reikšmė ir adresato suvokiama reikšmė iš dalies sutampa:

² R. Jacobsonas įvardija ir šeštą diskurso funkciją, kurią sukuria pranešimas, sąveikaudamas pats su savimi, ir kuri vadinama *poetine* (retorine). Ši funkcija nurodo į tai, kaip labai diskurse yra pabrėžiamas pats pranešimas, kurį sudarant naudojami tam tikru būdu parinkti ženklai ar atitinkamos išraiškos priemonės (pvz., estetinės). Ši funkcija yra svarbi lingvisti-
nėje analizėje, tačiau koordinavimo situacijose šio straipsnio autorius ją laiko neaktualia.

supratę, ką implikuoja adresantas, suvokiame, ką reiškia jo diskursas savaime ir ką jis reiškia adresatui.

Jeigu diskurso adresantas ir adresatas yra nutolę laike ir erdvėje, ši situacija žymi, kad diskurso kontekstas išsiskiria, ir tai paveikia nurodomąją, emocinę, konotacinę bei metalingvistinę diskurso funkcijas. Diskurso kontekstas yra svarbus tuo, kad būtent konteksto atžvilgiu diskursas atlieka nurodomąją funkciją ir diskursą susieja su išorine tikrove. Adresantas ir adresatas, nutolę laike ir erdvėje, praranda bendrą diskurso kontekstą. T. y. kontekstas, kuriame adresantas siekia išreikšti savo implikuojamą diskurso reikšmę, skiriasi nuo konteksto, kuriame adresatas suvokia diskursą. Tai jų abiejų atžvilgiu lemia skirtingą nurodomąją diskurso funkciją, vadinasi – ir diskurso reikšmę. Šiuo atveju diskursas įgyja kitokią reikšmę, kitaip sąveikaujant adresanto ir adresato kontekstui su objektyvia diskurso reikšme, kuri yra kuriama diskurso pranešime naudojamomis identifikacijos ir predikacijos funkciją atliekančiomis priemonėmis. Taigi diskurse nebelieka adresanto siekiamos išreikšti reikšmės, o turint omenyje, kad diskurso adresatai gali būti daugybiniai, diskursas įgyja daugybinės interpretacijos galimybę: jis įgauna vis kitą reikšmę ir nuorodų, nes kiekvieną kartą skiriasi diskurso kontekstas.

Metalingvistinė diskurso funkcija nagrinėjamoje diskurso situacijoje taip pat sukelia tam tikrų implikacijų. Kodas adresantui ir adresatui funkcionuoja kaip kodas tik tada, kai abu vienodai supranta metalingvistinę diskurso funkciją, t. y. kai abu pripažįsta diskurse naudojamą kodą kaip tą patį ir naudoja jį diskursui sukurti ir interpretuoti. Vadinasi, diskurso įvykio metu dėl kodo turi būti susitarta, ir jis turi būti atpažįstamas diskurso pranešime. Šį atpažįstamumą sustiprina adresanto diskurso pranešime naudojamos žanrą reprezentuojančios techninio įgyvendinimo priemonės ir adresato kontekstas. Ir priešingai, adresanto ir adresato konteksto skirtumas silpnina metalingvistinę diskurso funkciją ir didina galimų diskurso reikšmių skaičių.

Apartos diskurso, kurio adresantas ir adresatas yra nutolę laike ir erdvėje, charakteristikos žymi esminę P. Ricoeuro pateikiamą išvadą: toks diskursas yra polisemiškas. Diskurso polisemija – tai diskurso daugiareikšmiškumas, kylantis iš diskurso kontekstų skirtumo, kuris paveikia nurodomąją, emocinę, konotacinę ir metalingvistinę diskurso funkcijas.

Diskursyvaus koordinavimo analizė

Diskursyvų koordinavimą apibrėžia dvi prielaidos. Pirmoji prielaida – diskursyvus koordinavimas turi būti nagrinėjamas kaip toks, kurio adresantas ir adresatas, t. y. koordinavimo proceso veikėjai, yra nutolę laike ir erdvėje. Toks nutolimas, anot D. C. Northo (2003), yra svarbi šiuolaikinio aukštųjų technologijų pasaulio, pasižyminčio aukšta specializacija ir darbo pasidalijimu, charakteristika. Tokiame pasaulyje veikėjai paprastai nepalaiko nuolatinių ir kartotinių santykių, santykius užmezga su daugybe kitų veikėjų, tačiau menkai juos pažįsta. Antroji prielaida kyla iš pirmosios: diskursyvaus koordinavimo

kontekstą sudaro skirtinga veikėjų socialinė aplinka, todėl diskurso veikėjų kontekstas nėra bendras. Dėl veikėjų nutolimo laike ir erdvėje bei iš to atsiradusio konteksto skirtumo diskursyvus koordinavimas potencialiai yra polisemiškas ir gali įgyti tiek reikšmių, kiek yra diskurso veikėjų. Tad toliau svarbu išanalizuoti, kokias galimybes paaikškinti rinkos ir strateginio koordinavimo bendros reikšmės formavimo procesą suteikia pasirinktas diskurso modelis, turint omenyje, kad realiame pasaulyje koordinavimo procesą apibūdinančiose sąveikose yra pasiekiamos pusiausvyros ir – idealiu atveju – diskursyvus koordinavimas įgyja veikėjams bendrą reikšmę.

Rinkos koordinavimas remiasi konkurenciniais rinkos santykiais ir rinkų generuojamais kainų signalais. Konkurencinių rinkų koordinavimo pusiausvyrą atitinka rinkų pasiūlos ir paklausos pusiausvyra. Pastaroji veikėjams nustato bendrus parametrus, į kuriuos orientuojamasi koordinavimo proceso metu. Neoklasikiniame, grynai konkurencinės rinkos modelyje daroma prielaida, kad rinkos veikėjai disponuoja pakankama informacija ir efektyviu informacijos grįžtamuju ryšiu, tai įgalina juos vykdyti koordinavimo procesą pagal rinkos generuojamus pusiausvyros parametrus ir sąlygoti didžiausią bendrą visų veikėjų gaunamą naudą (North 2003). Taikant diskurso modelį rinkos koordinavimo proceso analizėje svarbu paaikškinti, kokios diskursyvios ypatybės įgalina palaikyti tokį koordinavimo būdą.

Tiriant rinkos koordinavimo procesą iš diskurso perspektyvos, išryškėja keletas svarbių rinkos koordinavimo charakteristikų. Idealiame modelyje rinkos generuojami pusiausvyros parametrai yra objektyvi diskurso reikšmė. Šie parametrai yra išreiškiami tam tikru kiekybiniu diskurso kodu, kurį sudaro matematinių ženklų ir priklausomybių aibė. Dėl paprastumo šį kodą galima vadinti „rinkos kodu“. Svarbu pabrėžti jo unikalumą – kodas remiasi ženklų aibe, kuriems gali būti suteikta tik kiekybinė reikšmė. Rinkos kodas, kad atliktų metalingvistinę funkciją, privalo būti pripažįstamas visų diskursyvaus koordinavimo veikėjų kaip būtinas konkrečiam diskurso pranešimui kurti. Veikėjai turi ne tik pripažinti rinkos kodą, bet ir žinoti, kad kiti veikėjai taip pat jį pripažįsta. Jei rinkos kodas pripažįstamas kaip vienintelis diskurso kodas, vadinasi, veikėjai būtent juo privalo išreikšti savo subjektyvius interesus. Diskursas įgyja visiems veikėjams bendrą reikšmę tada, kai šių veikėjų subjektyvi reikšmė, kuria jie išreiškia savo interesus, sutampa su objektyvia diskurso reikšme. Tokiu atveju konotacinė diskurso funkcija skatina bendrą efektyvumą didinantį nediskursyvų veikėjų elgesį, ir ši diskurso situacija rodo, kad buvo pasiekta socialiai produktyvi koordinavimo pusiausvyra.

Pateiktas reikšmės formavimo modelis yra idealus. Pagal jį daroma prielaida, kad rinkos generuojama objektyvi diskurso reikšmė yra aiški, o veikėjų kontekstas, kaip polisemijos šaltinis, neištraukiamas į subjektyvios reikšmės formavimo procesą. Tačiau galima ir priešinga situacija, kai objektyvi diskurso reikšmė nėra aiški arba ji žinoma ne visiems veikėjams, t. y. veikėjai disponuoja asimetriška informacija, o dėl konteksto skirtumo veikėjų interesus išreiškiančios subjektyvios reikšmės taip pat skiriasi. Akivaizdu, kad tokiu atveju bendra

diskurso reikšmė nesusiformuos ir koordinavimo proceso metu bus pasiektos ne socialiai produktyviausios pusiausvyros. Tačiau kalbant apie paties rinkos koordinavimo specifiką svarbi yra išvada, kad, nepriklausomai nuo to, kokiomis ženklų sistemomis yra formuluojami veikėjų interesai ne koordinavimo procese, koordinuojant rinką jie privalo būti išreikšti per kiekybinį rinkos kodą. Tai šiuos veikėjų interesus daro kiekybiškai palyginamus tarpusavyje ir palyginamus su objektyvia diskurso reikšme. Apibendrinant aptartą diskursyvaus koordinavimo reikšmės formavimo procesą, galima teigti, kad rinkos koordinavimas apskritai ir iš dalies juo pasiekiamos pusiausvyros iš esmės priklauso nuo to, kokių laipsniu koordinavimo proceso veikėjai pripažįsta rinkos kodą kaip vienintelį, kokių turi rinkos kodo interpretavimo ir savo interesų išreiškimo šiuo kodu įgūdžių ir patirties.

Toliau bus analogiškai analizuojamas strateginis koordinavimas. Kaip buvo teigiama anksčiau, toks koordinavimas remiasi veikėjų interesais ir jiems siekti pasirenkamomis strategijomis, kuriomis besivadovaudami veikėjai privalo atsižvelgti į kitų veikėjų priimamas ar tikėtinas strategijas, ir atvirkščiai. Veikėjai gali daryti įtaką vienas kito sprendimams ir bendram sąveikos rezultatui, pasirinkdami atitinkamas elgesio strategijas kaip atsaką į tikėtinas kito ar kitų veikėjų strategijas. Strateginį koordinavimą analizuojant kaip diskursyvų, išryškėja keletas svarbių papildomų šio koordinavimo būdo charakteristikų. Pagrindinė iš jų – toks diskursyvus koordinavimas yra iš esmės polisemiškas, t. y. veikėjai gali suteikti jam daug reikšmių. Kitaip nei rinkos koordinavimo procese, šiame, net ir idealiu atveju, neegzistuoja iš anksto duota objektyvi diskurso reikšmė, besiremianti rinkos parametrais, ir iki diskurso įvykio žinomas bendras kodas. Priešingai, diskursas remiasi vien veikėjų implikuojamomis subjektyviomis reikšmėmis, kurios atspindi skirtingus veikėjų interesus, subjektyvius aplinkos modelius ir turimą informaciją. Šią subjektyvią veikėjo reikšmę kiti veikėjai (diskurso adresatai) interpretuoja per santykį su savo individualiu, kiekvieno kitokiu, kontekstu. Dėl to diskursas veikėjams įgyja skirtingas nurodomąsias ir konotacines funkcijas, – tai rodo daugiareikšmiškumą. Svarbu yra tai, kad tokia diskurse veikėjai patys turi apsispręsti dėl jų naudojamo diskurso kodo, o skirtingų veikėjų naudojamas kodas gali nesutapti. Kad diskursas atliktų metalingvistinę funkciją, veikėjai privalo susitarti dėl bendro kodo, naudojamo pačiame diskurso įvykyje. Jeigu tai nebus padaryta, dėl kodų įvairovės diskursas įgis daugiau reikšmių. Tačiau net ir tarus, kad toks susitarimas gali būti lengvai pasiekiamas, nes, pavyzdžiui, veikėjai naudoja visiems bendrą lingvistinį kodą, diskursas nebūtinai įgis veikėjams bendrą reikšmę, nes jų kontekstas išlieka skirtingas. Tampa akivaizdu, kad strateginio koordinavimo procese vienintelis galimas bendros reikšmės šaltinis kyla iš diskurso veikėjų konteksto. Pasak P. Ricoeuro (2000), egzistuoja tiesioginė priklausomybė tarp diskurso veikėjų konteksto skirtumo ir diskurso daugiareikšmiškumo, ir atvirkščiai: jei diskurso kontekstas yra bendras, jis padeda atsijoti pranešimo ženklų polisemiją ir sutramdyti įmanomų interpretacijų gausą. Taigi, strateginio koordinavimo pagrindinė bendros reikšmės sąlyga yra diskurso veikėjų

konteksto bendrumas, kuris leidžia atrinkti reikšmes ir susiaurina nesusipratimų lauką.

Ką strateginio koordinavimo atveju reiškia konteksto bendrumas ir nuo ko jis priklauso? Robertas Putnamas (2001) teigė, kad socialiai produktyvių pusiausvyrų pasiekimas strateginio koordinavimo procese priklauso nuo platesnio konteksto negu konkretus koordinavimo veiksmas. Šį kontekstą sukuria daugybinės tiesioginės, tęstinės socialinės sąveikos situacijos, kuriose veikėjai ima pasitikėti vieni kitais, išsiugdo tvirtas savitarpio normas, įsitraukia į horizontalius socialinius tinklus ir įgyja veikimo socialinėse situacijose patirties. Anot R. Putnamo, toks veikėjų įsitraukimas į daugybines sąveikos situacijas didina potencialias išsisukinėtojo sąnaudas, padeda lengviau komunikuoti ir perduoti informaciją apie individų patikimumą, susijusį su jo ankstesniu elgesiu ir dabartiniais interesais, įkūnija ankstesnio bendradarbiavimo pasiekimus kaip kultūriškai apibrėžtus šablonus būsimam bendradarbiavimui. Tokiomis sąlygomis susiformuoja kontekstas, kuris diskursyvaus koordinavimo procese tampa bendros diskurso reikšmės išankstiniu pagrindu. Koordinavimas politinės ekonomikos sferose nėra nuo kitokios socialinės sąveikos izoliuota veikla, bet, priešingai, yra viena iš sąveikos situacijų, į kurias patenka veikėjai. Tad kontekstas, būdamas pagrindinė diskursyvaus koordinavimo bendros reikšmės sąlyga, yra išoriškas diskurso įvykio atžvilgiu ir nurodo į praeities sąveikų patirtį. Diskursyvus koordinavimas yra ne tik viena iš sąveikų, bet ir kartotinis atvejis diskursyvaus koordinavimo procesų sekoje, kurioje veikėjai laipsniškai įgyja bendrą kontekstą ir lengviau suformuoja bendrą diskurso reikšmę, įgalinančią socialiai produktyvią koordinavimo pusiausvyrą.

Apibendrinant diskursyvaus koordinavimo analizę būtina atkreipti ypatingą dėmesį į jos rezultatus. Pagrindinis rezultatas yra tai, kad diskurso teorinio modelio naudojimas analizuojant koordinavimo procesą leidžia į rinkos ir strateginį koordinavimą pažvelgti kaip į diskurso įvykį ir aprašyti jo reikšmės formavimo sąlygas. Analizė atskleidė, kad rinkos koordinavimo procese diskurso reikšmės formavimui didžiausią įtaką daro rinkos kodas ir jo atliekama metalingvistinė funkcija. Rinkos kodą sudaro kiekybinius rinkos parametrus žyminti ženklų aibė, kuriais veikėjai turi išreikšti savo interesus, siekdami juos priderinti prie rinkos pasiūlos ir paklausos pusiausvyros parametrais apibrėžiamos objektyvios diskurso reikšmės, su kuria tie interesai gali būti palyginami. Formuojant bendrą diskurso reikšmę, kuri žymi socialiai produktyvią koordinavimo pusiausvyrą, be ekonominių rinkos rezultatyvumo sąlygų, svarbų vaidmenį atlieka tai, koku laipsniu veikėjai pripažįsta rinkos kodą kaip vienintelį ir kokių jo naudojimo įgūdžių turi. Diskurso kontekstas ir jo atliekama nurodomoji funkcija yra svarbiausias veiksnys formuojant diskurso reikšmę strateginio koordinavimo procese. Bendras kontekstas yra įgyjamas per ankstesnes kartotines diskursyvias ir nediskursyvias sąveikas ir žymi veikėjų pasitikėjimą vieni kitais bei žinojimą apie vienas kito polinkį bendradarbiauti. Tokio konteksto dėka susitariama dėl bendro kodo, įveikiamas diskurso daugiareikšmiš-

kumas ir sukuriamos sąlygos bendrai diskurso reikšmei, nurodančiai į socialiai produktyvią koordinavimo pusiausvyrą.

Diskursyvaus koordinavimo analizė gali suteikti naujų galimybių nagrinėti politinės ekonomikos institucijas, koordinavimo ryšį ir institucinę kaitą. Institucijos, lemiančios tai, koks koordinavimo būdas bus naudojamas politinėje ekonomikoje, apriboja ir skatina diskursyvaus koordinavimo reikšmės formavimo būdus. Rinkos koordinavimui palaikyti esminės yra institucijos, kurios skatina diegti, naudoti ir pripažinti rinkos rodikliais išreiškiamą kiekybinį kodą. O jeigu institucijos pabrėžia tiesioginius veikėjų ryšius palaikančius tinklus, kuriuose veikėjai įgyja bendradarbiavimą skatinančių savybių, tikėtina, kad santykiams palaikyti veikėjai bus labiau linkę rinktis strateginį koordinavimą. Viena vertus, šie rezultatai siejasi su P. Hallo ir D. Soskice'o (2010 (2001)) teiginiais apie tai, kad rinkos koordinavimą palaiko ir institucijos, kurios skatina neutralius santykius (angl. *arms-length relations*), aukštą konkurencijos lygį ir formalius baigtinius kontaktus, o strateginis koordinavimas remiasi institucijomis, kurios užtikrina keitimąsi informacija tarp veikėjų, elgesio stebėseną ir sankcijas už nukrypimą nuo bendradarbiavimo. Kita vertus, aiškinant koordinavimo procesą iš diskurso perspektyvos galima geriau išsiaiškinti, kaip tokios institucijos prisideda prie koordinavimo būdo palaikymo – atitinkamai per orientaciją į kodą arba į kontekstą. Šie veiksniai ir tampa hegemoninio įtvirtinimo objektais bei žymi hegemoninės kovos politinėse ekonomikose lauką.

Ne mažiau svarbus analizės rezultatas yra tai, kad kai KĮ priegoje pabrėžiamas bendras žinojimas, kaip būtina koordinavimo siekiant socialiai produktyvių pusiausvyrų sąlyga, paprastai turimas omenyje strateginis koordinavimas. Tačiau akivaizdu, kad bendras žinojimas būtinas tiek strateginio, tiek rinkos koordinavimo procesui. Jei pirmuoju atveju bendras žinojimas apima pasitikėjimą ir veikėjų supratimą apie tai, ką kiti veikėjai yra linkę daryti, tai antruoju atveju bendras žinojimas apima rinkos kodo pripažįstamumą ir naudojimosi juo įgūdžius, kurie lemia ir gebėjimą juo išreikšti savo interesus, ir formuluoti veikimo strategijas, ir pripažinti rinkos generuojamą objektyvią diskurso reikšmę kaip įpareigojančią. Abiejų koordinavimo būdų atveju bendras žinojimas remiasi skirtingais socialiniais ištekliais; tai, viena vertus, gali būti konkrečioje politinėje ekonomikoje vyraujančio koordinavimo būdo stabilumo sąlyga, kita vertus – ir priklausomybės nuo jo šaltinis.

Išvados

Šiame straipsnyje buvo siekiama atsakyti į klausimą, nuo ko priklauso tai, kad politinėje ekonomikoje vyrauja tam tikras koordinavimo būdas, kuriuo pasiekiamos tam tikros koordinavimo pusiausvyros. Atlikus analizę išryškėjo du atsakymai. Visų pirma koordinavimo procesas priklauso nuo atitinkamą koordinavimo būdą palaikančių institucijų egzistavimo. Antra, vien institucijų nepakanka – reikalingos ir tam tikros veikėjų savybės, vadinamos bendru

žinojimu. Šios savybės leidžia veikėjams prognozuoti vienas kito elgesį ir iš jo projektuoti lūkesčius apie laukiamą koordinavimo proceso baigtį, kuri idealiu atveju yra socialiai produktyvios pusiausvyros. Koordinavimo procesą palai-kančios institucijos gali būti sukuriamos per politinę lyderystę, tačiau turint omenyje, kad kiekvienas koordinavimo būdas reikalauja sudėtingos institucinės struktūros, tai nėra lengvai pasiekama. Bendras žinojimas yra formuojamas per hegemoninį įtvirtinimą. Analizuojant koordinavimo būdus diskurso priemonėmis buvo išskirti veiksniai, esminiai būdai, kuriuo diskursyvaus koordinavimo procese formuojasi reikšmė, ir kartu žymintys bendrą žinojimą, būdingą konkrečiam koordinavimo būdai. Rinkos koordinavimo procesui esminis yra bendras žinojimas, susijęs su rinkos kodo pripažįstamumu ir to kodo naudojimo įgūdžiais, o strateginio koordinavimo procesui – bendras veikėjų kontekstas, kuris apima pasitikėjimą vienas kitu ir ankstesnių sąveikų patirtį. Abiem atvejais bendras žinojimas, kaip rinkos kodas ir kaip bendras kontekstas, yra veiksnys, kurį galima hegemoniškai įtvirtinti.

Literatūra

- Amable, B., Palombarini, S. 2009. "A Neorealist Approach to Institutional Change and the Diversity of Capitalism." *Socio-Economic Review* 7: 123–143.
- Boudon, R. 2003. "Beyond Rational Choice Theory." *Annual Review of Sociology* 29: 1–21.
- Chouliaraki, L., Fairclough, N. 2005 (1999). *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fairclough, N. 1998 (1993). *Discourse and Social Change*. London: Polity Press.
- Gudžinskas, L. 2012. *Pokomunistinių valstybių ir jų gerovės režimų transformacija: Baltijos šalių lyginamoji analizė*. Daktaro disertacija. Vilnius: VUL.
- Hall, P. A., Gingerich, D. W. 2009. "Varieties of Capitalism and Institutional Complementarities in the Political Economy: An Empirical Analysis." *British Journal of Political Science* 39: 449–482.
- Hall, P. A., Soskice, D. 2003. "Varieties of Capitalism and Institutional Change: A Response to Three Critics." *Comparative European Politics* 1 (2): 241–250.
- _____. 2010 (2001). "An Introduction to Varieties of Capitalism." In *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, eds. P. A. Hall, D. Soskice, 1–68. Oxford: Oxford University Press.
- Hall, P. A., Thelen, K. 2009. "Institutional Change in Varieties of Capitalism." *Socio-Economic Review* 7: 7–34.
- Hébert, L. 2011. "The Functions of Language." In L. Hébert, dir., Signo [online]. Quebec: Rimouski. Internetinė prieiga: <http://www.signosemio.com/jakobson/functions-of-language.asp> [žiūrėta 2012 09 18].
- Hollis, M. 2000. *Socialinių mokslų filosofija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Jacobson, R. 1960. "Closing Statement: Linguistics and Poetics." In *Style in Language*, ed. T. A. Sebeok, 350–377. Cambridge, Mass.: MIT.

- _____. 1990. *Language in Literature*. Cambridge, Mass.: Belknap Press.
- Kuokštis, V. 2011. "Baltic Variety of Capitalism as an Explanation to the Success of Internal Devaluation." 6th Changing Europe Summer School paper. Internetinė prieiga: <http://www.changing-europe.org/download/CESS2011/kuokstis.pdf> [žiūrėta 2012 09 18].
- Martinaitis, Ž. 2010. *The Political Economy of Skills Formation: Explaining Differences in Central and Eastern Europe*. Doctoral dissertation. Vilnius: VUL.
- Nölke, A., Vliegenthart, A. 2009. "Enlarging the Varieties of Capitalism: The Emergence of Dependent Market Economies in East Central Europe." *World Politics* 61 (4): 670–702.
- Norkus, Z. 2005. „Racionalaus pasirinkimo prieiga“. Iš *Sociologijos teorijos*, red. V. Leonavičius, Z. Norkus, A. Tereškinas, 298–315. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- _____. 2008a. *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*. Vilnius: VUL.
- _____. 2008b. „Lietuva tarp Estijos ir Slovėnijos: dėl pokomunistinio kapitalizmo tipologinės diferenciacijos“. *Politologija* 49 (1): 42–84.
- _____. 2012. *On Baltic Slovenia and Adriatic Lithuania: A Qualitative Comparative Analysis of Patterns in Post-Communist Transformation*. Vilnius: Apostrofa.
- North, D. C. 2003. *Institucijos, jų kaita ir ekonomikos veikmė*. Vilnius: Eugrimas.
- Putnam, R. D. 2001. *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Vilnius: Margi raštai.
- Ricoeur, P. 2000. *Interpretacijos teorija: diskursas ir reikšmės perteklius*. Vilnius: Baltos lankos.
- de Saussure, F. 1997 (1983). *Course in General Linguistics*. Chicago and La Salle, Illi.: Open Court.
- Schmidt, V. A. 2007. "Bringing the State Back into the Varieties of Capitalism and Discourse Back into the Explanation of Change." *Center for European Studies Program for the Study of Germany and Europe Working Paper Series 07.3*. Internetinė prieiga: <http://aei.pitt.edu/9281/1/Schmidt.pdf> [žiūrėta 2012 09 18].
- _____. 2010. "Taking Ideas and Discourse Seriously: Explaining Change Through Discursive Institutionalism as the Fourth 'New Institutionalism'." *European Political Science Review* 2: 1–25.
- Streeck, W. 2004. "Taking Uncertainty Seriously: Complementarity as a Moving Target." *Workshop Proceedings of the Osterreichische Nationalbank* 1: 101–115.

Varieties of Capitalism: The Role of Discourse in Explaining Coordination

Summary

This article analyzes coordination that in the Varieties of Capitalism (VoC) approach is described as ways in which firms and other actors engage in political-economic relations. It answers the question about the main conditions influencing the establishment of coordination and the achievement of particular coordination equilibriums in political economy. The VoC approach proposes two answers. Firstly, coordination depends on

institutions supporting its particular way. Secondly, particular actors' qualities called common knowledge are necessary. These qualities enable actors to estimate expected behavior of each other and predict equilibriums reached during coordination. While the support of political leadership can enable coordinating institutions and while coordination equilibriums are not achieved easily, common knowledge is an object of hegemonic support.

In order to analyze the "openness" of coordination to hegemonic support, coordination is understood as a process of production and exchange of meaning. By applying analytical tools of discourse based on Paul Ricoeur's discourse theory and Roman Jakobson's discourse model, basic factors influencing the way meaning is established in discursive coordination are identified. These factors also refer to common knowledge that is specific to each way of coordination. Market coordination is based on the common knowledge connected to the acceptance of market code and its application skills. Strategic coordination relies on actors' context, which includes trust and experiences of their past interactions. In both cases common knowledge related to market code and common knowledge related to context are the factors open to hegemonic influence.